

باسمه تعالی

موضوعی چون انقلاب صنعتی به دلیل گستردگی و عدم شفافیت در تعریف بازه زمانی و مکانی، نیاز به مطالعه‌ای ذوابعاد دارد که شامل ریشه‌یابی، روایت تاریخی، کشورهای محل پیدایش، کشورهای مقصد و فرجام‌شناسی آن می‌شود.

اما برای منبع‌شناسی انقلاب صنعتی، شایسته است منابع موجود، از نظر قالب ارائه، دسته‌بندی شود. از این رو تیم پژوهشی دوران، دسته‌بندی زیر را برای منابع مرتبط با این انقلاب ارائه می‌نماید:

یک - منابع تاریخی که خود به سه بخش زیر تقسیم می‌شود:

۱- تاریخ اختصاصی انقلاب صنعتی

۲- تاریخ کشورهای مبدأ

۳- تاریخ عمومی کشورها

دو- منابع تاریخی - تحلیلی که به ریشه‌یابی و جستجوی علل وقوع انقلاب صنعتی پرداخته است.

سه - ادبیات داستانی که یا در بازه زمانی وقوع انقلاب صنعتی نگاشته شده و یا داستان در بستر زمانی و مکانی این انقلاب روایت میشود.

در ادامه سعی خواهد تا کتس شاخص برای هر بخش عنوان شده و مختصراً معرفی شود.

یک - منابع تاریخی که خود به سه بخش زیر تقسیم می‌شود

یک/۱- تاریخ اختصاصی انقلاب صنعتی

یک/۱/۱- کتاب انقلاب صنعتی، جیمز آ. کوریک، ترجمه مهدی حقیقت خواه

در کتاب انقلاب صنعتی اثر جیمز آ. کوریک (James A Corrick) جنبه‌های مختلف شکل‌گیری این انقلاب از اواخر قرن هجدهم تا قرن نوزدهم میلادی مورد بررسی قرار گرفته است. این کتاب، انقلاب صنعتی را آن گونه که مشهور است، انقلابی در راستای ایجاد تحولاتی بزرگ، در زمینه‌های کشاورزی، تولید، صنعت و حمل و نقل معرفی می‌کند؛ انقلابی که تأثیرات چشم‌گیری روی شرایط اقتصادی-اجتماعی جهان و حتی فرهنگ جوامع بر جای گذاشته و باعث پیدایش دوران جدیدی از زندگی انسان شده است.

جیمز آ. کوریک، وجوه مختلف انقلاب صنعتی را در قالب فصل‌هایی با عناوین انقلاب بزرگ، انگلستان و تولد انقلاب، گسترش انقلاب به اروپا و آمریکا، انقلاب مستمر، انقلاب و جامعه، و در نهایت آینده انقلاب بررسی می‌کند.

یک/۲- کتاب انقلاب صنعتی، تامس ساوثکلیف اشتن، ترجمه احمد تدین، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۷۵

نویسنده این کتاب مهم‌ترین عامل وقوع انقلاب صنعتی در انگلستان را داد و ستد با خارجیان می‌داند، که افق دید افراد را نسبت به جهان گسترش داد. وی هم چنین بر تأثیرات فکری فرانسیس بیکن و نیوتن بر فضای علمی تأکید می‌کند. در واقع نگاه این کتاب به انقلاب صنعتی، تأییدگونه و تحسین‌آمیز است.

یک/۲- تاریخ کشورهای مبدأ

یک/۲- تاریخ کامل ایالات متحده چاپ کنگره آمریکا

کتاب «تاریخ ایالات متحده» یا «مروری بر تاریخ آمریکا» کتابی است منتشر شده توسط انتشارات وزارت امور خارجه آمریکا.

نگارنده کتاب ادعا دارد که تاریخ آمریکا به دوازده هزار سال پیش از میلاد می‌رسد!!! و حتی در جایی از مقدمه می‌نویسد:

«آن زمان، ماموت‌ها شروع به انقراض کرده و بایسون (گاو میش وحشی آمریکای شمالی) منبع اصلی تغذیه و پوست خام این آمریکائی‌های اولیه شدند. به مرور زمان، گونه‌های بیشتر و بیشتری چه از طریق شکار بیش از حد و یا بدلائل طبیعی منقرض می‌شدند.»!!!

از این رو خواننده در همان ابتدای مطالعه کتاب، درمی‌یابد که منظر نویسنده، درباره اصالت، جوانمردی و شرافت آمریکایی‌ها، منظری کاملاً تأییدکننده و استحسانی است.

در این کتاب به تاریخ سرخ‌پوستان و از آن پس به مهاجرت اولین اروپاییان به آمریکا اشاره کرده، از کریستف کلمب و دیگر کاشفین اولیه آمریکا سخن می‌گوید. در ادامه به تشکیل تدریجی ایالات نخستین در آمریکا و بررسی انقلاب ایالات متحده و استقلال این کشور جدید به رهبری جرج واشنگتن می‌پردازد. الغای برده‌داری توسط آبراهام لینکلن و جنگ داخلی آمریکا، و سپس جنگ‌های جهانی اول و دوم از دیگر بخش‌های این کتاب است.

یک/۲- تاریخ مردمی ایالات متحده نوشته هاروی واسرمن

نویسنده این کتاب، هاروی واسرمن، یک فعال و خبرنگار آمریکاییست که مقاله معروفش با نام «مدینه فاضله خورشیدی» در سال ۱۳۹۳ در نشریه سیاحت غرب به چاپ رسید. وی در پاسخ به ادعای لیندسی گراهام، سناتور جمهوری خواه، علیه ایران گفته بود: «هیچ مدرکی دال بر مداخله ایران در حملات یازده سپتامبر وجود ندارد. اظهارات گراهام درباره ایران بسیار غیرمسئولانه و خطرناک است».

یک/۳- داستان مردم آمریکا نوشته هاوارد زین، دوره سه جلدی

نظرات حاکمیت درباره تاریخ، مورد تأیید هاوارد زین و هاروی واسرمن نیست. این دو با نگاهی انتقادی، معتقدند که تاریخ کشورشان سانسور شده و چهره‌هایی چون آبراهام لینکلن و یا جرج واشنگتن، به طرز اغراق‌آمیزی، خوب نشان داده شده‌اند. این دو کتاب، تاریخ آمریکا را از ابتدای شکل‌گیری روایت می‌کند و در بخش مربوط به انقلاب صنعتی، به برخی علت‌ها نیز اشاره می‌کند. از این رو شاید بتوان این کتاب‌ها را در زمره کتاب‌های تاریخی-تحلیلی نیز جای داد.

یک/۴- رویا و تاریخ، آمریکا در دو قرن نوشته کلود ژولین

کلود ژولین؛ مترجم: مرتضی کلانتریان - مؤسسه انتشارات آگاه - ۵۵۴ صفحه - وزیری (شومیز) - چاپ ۳ سال ۱۳۹۵

کلود ژولین سردبیر وقت لوموند دیپلماتیک، این کتاب را به مناسبت دویستمین سال اعلامیه استقلال آمریکا منتشر کرده است.

در قسمتی از این کتاب چنین می‌خوانیم:

«هیچ عقیده‌ای این چنین عمیق در وجود انسان‌ها ریشه ندوانیده است که آمریکا را مسئول اصلی تمام بی‌عدالتی‌هایی می‌داند که بشریت از آن‌ها در رنج و عذاب است، که این نیز اعتقاد راسخ عده بی‌شماری از مردم در داخل و خارج آمریکاست. این حرف را یک آمریکایی، یعنی پل گودمن زده است؛ او خطاب به تقریباً ۲۰۰ نفر از رهبران کشورش در کمال خون‌سردی می‌گوید: امروز شما خطرناک‌ترین موجودات روی زمین هستید»

یک/۵- تنبروک، روبرت-هرمان، تاریخ آلمان، محمد ظروفی، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ،

۱۳۸۵

این کتاب به تفصیل به بیان تاریخ آلمان می‌پردازد و علل وقوع جنگ‌ها، از هم‌گسیختگی ایالات این کشور، وجود فقر و نظام طبقاتی را به صورت ریشه‌ای بررسی می‌کند.

یک/۶۲- مای، مانفرد، تاریخ آلمان از گذشته‌های دور تا عصر حاضر، طهماسب محتشم دولتشاهی، ج ۱، جاودان خرد، ۱۳۹۰

کتاب تاریخ آلمان از گذشته‌های دور تا عصر حاضر، به شرح تاریخ کشور آلمان پرداخته است. این کتاب که برای مخاطب سنی نوجوان تدوین گردیده، تلاشی است در راستای تبیین تاریخ کشور آلمان از نخستین روزهای شکل‌گیری کشور مذکور تا دوران معاصر. از جمله عناوین مباحث مندرج در کتاب، می‌توان به این موارد اشاره کرد: در گذشته‌های دور؛ دوران کارل کبیر؛ زندگی توده مردم؛ تقسیم‌بندی عقاید و جدایی کلیسا؛ فرهنگ فرانسوی در آلمان حاکم می‌شود؛ وطن آلمان کجاست؛ انقلاب نوامبر؛ در راه رسیدن به دولتی تمامیت‌خواه؛ دو کشور در سرزمین آلمان و به سوی کشور یورو.

یک/۷۲- کتاب تاریخ انگلیس از اول تا امروز، آندره موروا

کتاب موروا، کتابیست نسبتاً قطور که به طور مفصل و با جزئیات تاریخ انگلستان را از زمانی که چند جزیره کوچک و پراکنده بیش‌تر نبود، روایت می‌کند. از محتوای کتاب می‌توان دریافت که نویسنده کتاب، با نگاهی فراملی، خوب و بد تاریخ کشورش را به رشته تحریر درآورده و تا جایی که منابع در دسترسش اطلاعات داشته، از بیان آن‌ها دریغ نکرده است.

یک/۸۲- دالین، و. (۱۳۶۶). تاریخ فرانسه. ترجمه فریدون شایان. تهران. نشر پیشرو

یک/۳- تاریخ مشترک کشورهای جهان یا چند کشور

یک/۱۳- نهرو، جواهر لعل، نگاهی به تاریخ جهان، محمود مفضلی، ج ۱، ۲، امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۶

کتاب نهرو، مجموعه نامه‌هاییست که جواهر لعل نهرو، مبارز و عدالت‌خواه ضد استعماری هند، زمانی که در زندان به سر می‌برد، برای دخترش نوشته است. مطالعه این کتاب می‌تواند نمایی کلی و البته بدون جزئیات از تاریخ بشر به خواننده ارائه کند.

یک/۲۳- جیمز دورانت، ویلیام، تاریخ تمدن ویل دورانت، احمد بطحائی و دیگران، علمی و فرهنگی، تهران،

۱۳۷۸

ویلیام یک تابستان به‌عنوان خبرنگار مبتدی برای نیویورک ژورنال کار کرد، ولی خود را شایسته این کار مهیج نیافت و به شغل آرام تدریس زبان‌های لاتین، فرانسوی و انگلیسی و تدریس هندسه در کالج Seton Hall در South Orange نیوجرسی مشغول شد (۱۹۱۱-۱۹۰۷). در سال ۱۹۰۹ به مدرسه دینی آنجا وارد شد، ولی در سال ۱۹۱۱ به عللی که در کتاب «انتقال» شرح داده است از آنجا بیرون رفت. از این مدرسه دینی به یک جهش، به حلقه رادیکال‌ترین طرفداران اصلاحات در نیویورک پیوست و در مدرسه فرر مدرن، مدیر و معلم و «طلبه اول» گردید (۱۹۱۳-۱۹۱۱) و این آزمایشی بود در آموزش و پرورش مبتنی بر آزادی. در سال ۱۹۱۲، به خرج آلدن فریدمن، که با او دوست شده و توسعه افق نظر او را به عهده گرفته بود، اروپا را از کیلارنی ایرلند تا یالتا پیمود. در سال ۱۹۱۳ وارد دانشگاه کلمبیا شد و زیر نظر مورگن و کالکینس در زیست‌شناسی و زیر نظر وودبریج و دیویی در فلسفه آموزش دید. در ۱۹۱۷ دکترایش را گرفت و یک سال به تدریس فلسفه در آن دانشگاه مشغول شد. در ۱۹۲۱ به مدرسه لیبرتمپل سازمان داد و آن را به مرکز پیشرفته جوانان تبدیل کرد. با موفقیت کتاب تاریخ فلسفه، کار تدریس را رها کرد و در سال ۱۹۲۷ متقاعد شد تا تمام عمر خود را وقف نوشتن تاریخ تمدن کند.

مجلداتی که از مجموعه تاریخ تمدن وی، در پژوهش انقلاب صنعتی مورد استفاده قرار گرفته، مجلدات اصلاح دینی، عصر ناپلئون، عصر ولتر و عصر روسو است.

یک/۳/۳- دانشنامه تاریخ جهان، زنجانی، محمود، جلد ۲، دایره المعارف ایران شناسی

یک/۳/۴- فرهنگستان بورداس، کاراتینی، روزه، کاراتینی، فرانسواز، مترجم: بهفروزی، محمود، دایره المعارف تاریخ عمومی جهان، جلد ۲، قطره

یک/۳/۵- کتاب تاریخ قرن نوزدهم، آلبر ماله، ترجمه میرزا حسین خان فرهودی، انتشارات کمیسیون معارف مطبوعه مجلس، ۱۳۱۳

این کتاب به تاریخ کشورهای اروپایی به ترتیب زمانی پرداخته است. در مجلد مخصوص به تاریخ قرن نوزدهم آن، بیش‌تر وقایع سیاسی اجتماعی انگلستان را به صورت گذرا روایت کرده است.

دو- منابع تاریخی - تحلیلی که به ریشه یابی و جستجوی علل وقوع انقلاب صنعتی پرداخته است.

دو/۱- کتب شهید مطهری

مسئله شناخت و فلسفه تاریخ عنوان کتبی از شهید بزرگوار مرتضی مطهری است که بخش‌هایی از آن‌ها به معرفی و نقد دیدگاه اندیشمندان مؤثری چون فرانسیس بیکن و رنه دکارت در ظهور عصر روشنگری می‌پردازد.

خدمات متقابل اسلام و ایران و اسلام و مقتضیات زمان عنوان کتب دیگری از شهید مطهری است که در بخش‌هایی از آن‌ها به تاثیر پذیرفتن اندیشمندان غربی از دانشمندان مسلمان آندلس اشاره شده است.

دو/۲- شهریار زرشناس: عصر روشنگری و جهان‌بینی آن، دوران رنسانس، تولد غرب مدرن، ...

شهریار زرشناس (متولد ۱۳۴۴) از نویسندگان ماهنامه سوره در دوران سردبیری شهید آوینی، سردبیر ماهنامه های "مشرق" در دهه هفتاد و فرهنگ عمومی در سال‌های اخیر است. تاکنون بیش از بیست اثر مکتوب از او به چاپ رسیده‌است. کتاب‌هایی چون "اشاراتی درباره لیبرالیسم در ایران"، "توسعه"، "جامعه مدنی"، "سرمایه‌سالاری"، "نیمه پنهان آمریکا"، "مبانی نظری غرب مدرن"، "واژه‌نامه فرهنگی، سیاسی"، "نگاهی کوتاه به تاریخچه روشنفکری در ایران (دو مجلد)" و "نیپیلیسم" است.

کتاب‌شناسی

- درباره آزادی، شهریار زرشناس، ناشر: کانون اندیشه جوان
- جستارهایی در ادبیات داستانی معاصر، شهریار زرشناس، ناشر: کانون اندیشه جوان
- نیپیلیسم، شهریار زرشناس، ناشر: کانون اندیشه جوان
- چشم‌اندازی از ادبیات معاصر ایران، شهریار زرشناس، ناشر: امیرکبیر، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل - ۱۳۸۳
- نیمه پنهان آمریکا: مروری کوتاه بر بنیان‌های نظری و ارکان تمدنی آمریکا، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
- مبانی نظری غرب مدرن، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
- واژه‌نامه فرهنگی، سیاسی، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
- نگاهی کوتاه به تاریخچه روشنفکری در ایران: مروری بر روشنفکری در غرب، پیدایی روشنفکری در ایران و نسل اول روشنفکران مشروطه، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
- نگاهی کوتاه به تاریخچه روشنفکری در ایران: نسل دوم روشنفکری مشروطه و روشنفکری دوران پهلوی، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح

- بحران جهانی دموکراسی و اندیشه مردم سالاری دینی در ایران، شهریار زرشناس، ناشر: ارتش جمهوری اسلامی ایران، سازمان عقیدتی سیاسی، دفتر سیاسی - ۱۳۸۳
 - سرمایه‌سالاری (کاپیتالیسم): مروری کالبدشکافانه بر ماهیت و تطور تاریخی، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
 - جامعه مدنی، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح - ۱۳۸۱
 - درباره دموکراسی، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
 - حقیقت فراموش شده انسان: جستارهایی از نقد روان‌شناسی مدرن، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
 - توسعه، شهریار زرشناس، ناشر: کتاب صبح
 - پیش درآمدی بر رویکردها و مکتب‌های ادبی؛ دفتر اول: عصرباستان تا پایان رمانتیسم، شهریار زرشناس، ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
 - پیش درآمدی بر رویکردها و مکتب‌های ادبی؛ دفتر دوم: از عصر رئالیسم تا ادبیات پسامدرن، شهریار زرشناس، ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- تا کنون اغلب کتاب‌هایی که درباره عالم غرب نوشته شده ترجمه متون غربی و یا متأثر از اندیشمندان آن‌ها با نگاهی تحسین‌برانگیز بوده است. انتشار کتبی که به شناخت و نقد موشکافانه عالم تاریخی غرب از منظر یک اندیشمند دقیق مسلمان بپردازد، امری است که تا مدت‌ها مورد غفلت بوده است.
- کتاب عصر روشنگری و جهان‌بینی آن از مجموعه کتاب‌های غرب‌شناسی شهریار زرشناس است که با نگاهی موشکافانه و دقیق به عالم تاریخی غرب به نگارش در آمده و ذیل مجموعه "بازخوانی فرهنگ و اندیشه مدرن" انتشارات سروش به چاپ رسیده است. این کتاب در سه فصل تدوین شده، ابتدا مختصات کلی از غرب مدرن و دوران‌های تطور این عالم و سپس مختصات عصر روشنگری و جهان‌بینی آن را ارائه می‌دهد و در فصل آخر به معرفی برخی روشنفکران مؤثر عصر روشنگری می‌پردازد.
- دوران رنسانس عنوان دیگری از مجموعه کتاب‌های غرب‌شناسی زرشناس است که در پنج فصل به نگارش درآمده است. نگارنده بعد از واژه‌شناسی اصطلاح رنسانس و ظهور آن در ایتالیا و اروپای غربی به موضوع استعمارگری در غرب مدرن می‌پردازد. نخستین بارقه‌های صنعتی شدن و ظهور کارخانه‌های ابتدایی در ایتالیا از موارد مورد بررسی در این کتاب است.

بشر مدرن و سرشت تاریخی او عنوان کتابی از مجموعه کتب صدایی دیگر است. مجموعه‌ای که منظری مبنایی، عمیق و نقادانه نسبت به ماهیت، تاریخ و ظهورات مختلف غرب مدرن دارد. این اثر که عنوان دیگری از کتب غرب شناسی شهریار زرشناس است، به توضیح صورت مثالی و ویژگی‌های انسان مدرن می‌پردازد.

تولد غرب مدرن عنوان دیگری از مجموعه کتب صدایی دیگر است که در آن نگارنده به توضیح مدرنیته، عالم غرب مدرن و مختصری از رنسانس می‌پردازد.

واژه نامه فرهنگی، سیاسی عنوان کتابی از شهریار زرشناس است که در آن به معرفی، توضیح و نقد مکاتب و گرایش‌های فکری که اغلب محصول غرب مدرن است، می‌پردازد.

دو/۳- کتاب زرسالاران یهودی و پارسی استعمار بریتانیا و ایران شهبازی، عبدالله. جلد اول تا پنجم. تهران ۱۳۷۷. موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی

عنوان کتاب را «زرسالاران یهودی و پارسی، استعمار بریتانیا و ایران» نهاده‌ام تا به روشنی گویای محتوای اثر باشد. واژه زرسالاری را در همان معنایی به کار برده‌ام که در نوشتار سیاسی معاصر غرب از مفهوم «پلوتوکراسی» فهمیده می‌شود. «پلوتوکراسی» از واژه یونانی «پلوتوس» به معنای «ثروت» است و منظور سروری مستقیم یا غیرمستقیم یک اقلیت ثروتمند و بهره‌مند، نخبگان زرسالار، بر تمامی جامعه است. در متن کتاب، درباره این پدیده و سیر بغرنج و طولانی پیدایش و تطور آن به تفصیل سخن گفته‌ام. ملخص کلام این که بر بنیاد سنن و میراث دوران جنگ‌های صلیبی، در سده‌های شانزدهم تا نوزدهم میلادی اتحادیه‌ای از خاندان‌های شریک و درگیر در غارتگری‌های ماورا بحار در غرب و مرکز اروپا شکل گرفت. همین مجموعه بود که زمام امور کمپانی هند شرقی بریتانیا را در دست داشت و در سده نوزدهم بزرگترین امپراتوری مستعمراتی تاریخ معاصر را بنیاد نهاد.

در دوران تکوین پژوهش حاضر، برای نگارنده این پرسش به جد مطرح بود که نقدینگی انباشته و افسانه‌ای کمپانی هند شرقی بریتانیا پس از انحلال رسمی آن در سال ۱۸۵۷ میلادی چه شد، کانون‌های گرداننده این مجتمع عظیم جهانی در نیمه دوم سده نوزدهم و سده بیستم چه سرنوشتی یافتند، و بازماندگان و وارثین آنان در جهان امروزین چه می‌کنند؟

در جستجوی پاسخی برای این پرسش بود که نگارنده با مجموعه‌ای از مجتمع‌های عظیم اقتصادی آشنا شد که در دنیای امروز شبکه‌ای گسترده و در هم تنیده را می‌سازند. و دریافت که زمام این مجموعه همبسته و جهانشمول به طور عمده با اعقاب همان خاندان‌هایی است که در سده نوزدهم الیگارش‌ی مستعمراتی دنیای غرب به شمار می‌رفتند و مستقیم یا غیر مستقیم وارث سنن و میراث غارتگری صلیبی و ماوراءبحار سده‌های پیشین بودند.

نگارنده در پژوهش حاضر از روشی بهره برد که تبارشناسی نامیده می‌شود. این روش برای ما ناشناخته نیست؛ همان دانش ارجمندی است که با نام‌هایی چون «علم‌الانساب» و «علم‌الرجال» در ایران پیشینه طولانی دارد و در گذشته یکی از بنیان‌های استوار تاریخ نگاری ما را تشکیل می‌داد. از پژوهش حاضر یک اصل روش شناختی را نیز می‌توان استخراج کرد و آن تسلسل دودمانی نقش‌ها و کارکردها در الیگارش‌ی زرسالار معاصر است.

طبق این اصل، شناختی که از پیوندهای امروزی یکی از اعضای این الیگارش‌ی به دست می‌آید، تا حدود زیادی قابل تعمیم به گذشته است مگر این که عواملی این تعمیم را منتفی سازد. یک نمونه گویا که در جلد اول عرضه شده، نقش لرد کاولی، سفیر وقت انگلستان در پاریس، در انعقاد پیمان صلح ایران و انگلیس (۱۲۷۳ ق. / ۱۸۵۷ م.) است. زمانی که تعلق لرد کاولی به خاندان ولزلی را بشناسیم، با تاریخ خاندان ولزلی و پیوندهای گذشته و امروزی آن و جایگاه برجسته‌شان در ترکیب الیگارش‌ی مستعمراتی سده نوزدهم آشنا شویم، قطعاً تصویری که از ماجرای فوق خواهیم یافت گویاتر و روشن‌تر از زمانی است که این حادثه را در متن تحلیل‌های عام و فاقد پیوند با «انسانها» می‌نگریم.

چنانکه عنوان کتاب نشان می‌دهد، در چارچوب مفهوم عام زرسالاری جهانی، بر دو مجموعه مشخص و محدودتر تأکید داشته‌ام: الیگارش‌ی یهودی و الیگارش‌ی پارسی. این مفاهیم به دو گروه اطلاق می‌شود که در کنار سایرین، عضوی پیوسته از زرسالاری جهانی به شمار می‌روند ولی دارای استقلال و هویت جمعی خاص خویش‌اند.

منظور از الیگارش‌ی یهودی آن مجموعه‌ای است که رهبری یهودیان جهان را به دست داشته است. درباره سیر پیدایش و تطور این الیگارش‌ی، که کهن‌ترین و منسجم‌ترین و متنفذترین بخش زرسالاری جهانی است، در سه مرحله عمده تکوین آن (اشرافیت سلطنتی / دینی قبیله یهودا، الیگارش‌ی خاخامی و زرسالاری یهودی معاصر) و نقش آن در تحولات سده‌های اخیر، به ویژه در پیوند با فرایند سلطه جهانی استعمار اروپایی، در مجلدات اول و دوم به تفصیل سخن گفته‌ام.

«پارسیان» یک اقلیت کوچک قومی ساکن غرب شبه قاره هندند. آنان طبق یک اسطوره منظوم که در سده‌های اخیر پرداخت شده، به نام قصه سنجان، خود را بقایای گروهی از اشراف و موبدان ساسانی می‌دانند که در پی حمله اعراب به ایران به سرزمین کنونی گجرات پناه بردند. در جلد چهارم درباره این «اسطوره» توضیح خواهم داد و نتیجه پژوهش خود را دال بر جعلی بودن آن و نیز مردود بودن پیشینه ایرانی طایفه فوق به تفصیل عرضه خواهم کرد.

کتاب حاضر ثمره هفت سال کاوش است. بخشی از آن به جستجو و یافتن منابع گذشت، بخشی به مطالعه و یادداشت‌برداری و بخشی به تدوین و نگارش. حاصل کار کتابی است در پنج جلد که دو جلد نخست آن

اینک در دسترس خوانندگان است و سه جلد دیگر را پس از تدوین و ویرایش نهایی به زودی عرضه خواهیم کرد.

جلد نخست به دو مسئله بنیادین نظری در شناخت تاریخ معاصر ایران اختصاص دارد. اول استعمار اروپایی، پیشینه و پیوند آن با تحولات جهانی به طور اعم و تحولات مشرق زمین به طور اخص. دوم، سیر پیدایش و تکوین الیگارش‌ی یهودی. در بخش سوم، که تمامی مجلد دوم را در بر می‌گیرد، به مسئله «الیگارش‌ی یهودی و پیدایش زرسالاری جهانی» پرداخته‌ام.

جلد سوم به سه بخش تقسیم می‌شود: بخشی به سیر تحول و تکاپوهای الیگارش‌ی زرسالار معاصر در سده نوزدهم میلادی اختصاص دارد با تأکید ویژه بر پیوند آنان با تحولات شرق و ایران. در این بخش با برخی از چهره‌های نامدار مستعمراتی بریتانیا مانند لرد راندولف چرچیل، سر هنری دراموندولف، سر سیسیل رودز، راولینسون‌ها و غیره آشنا خواهیم شد و پیوند عمیق آنان را با زرسالاری یهودی خواهیم شناخت. علاوه بر روچیلدها، زرسالاران نامدار یهودی دیگر - به ویژه بارون موریس دوهرش، سر ارنست کاسل و خاندان ساسون - در این بخش معرفی شده‌اند. در بخش دیگر به پدیده تجارت جهانی تریاک در سده نوزدهم میلادی، جایگاه برجسته آن در اقتصاد و سیاست دنیای آن روز و نقش زرسالاری جهانی در این پدیده پرداخته‌ام. در همین بحث نکات تازه‌ای درباره پیوند تجارت جهانی تریاک با تحولات معاصر ایران مطرح خواهد شد. بخش پایانی مجلد سوم «الیگارش‌ی جهانی و دنیای امروز» نام دارد. این بخش به معرفی برخی خاندان‌های مهم عضو الیگارش‌ی جهانی معاصر، پیشینه و پیوندهای خویشاوندی، سیاسی و مالی آنان اختصاص دارد. در این بخش، سهم الیگارش‌ی فوق در مؤسسات و کمپانی‌های اقتصادی و مالی و صنعتی امروزی، از جمله در کمپانی‌های تسلیحاتی، جایگاه آنان در نهادهای دانشگاهی و تحقیقاتی و فرهنگی و هنری و رسانه‌های عمومی و صنعت سینما مورد بررسی قرار گرفته است. از ورود به کلیات پرهیز کرده‌ام و کوشیده‌ام تا با استناد به نام و مشخصات افراد و پیوندهای تاریخی و خویشاوندی و اقتصادی آنان سخن بگویم. براساس منابعی که در دست داشتم وضع کنونی برخی از این خاندان‌ها تا سال ۱۹۹۳ میلادی مورد بررسی قرار گرفته است.

جلد چهارم به پدیده الیگارش‌ی پارسی و مباحث مرتبط با آن اختصاص دارد. در این جلد علاوه بر آشنایی با تاریخچه الیگارش‌ی پارسی و نقش آن در تحولات سده‌های اخیر شبه قاره هند و منطقه، خاندان‌های برجسته عضو این الیگارش‌ی را خواهیم شناخت. بحثی درباره پیشینه «پارسیان» و آئین آنان عرضه خواهد شد و شرحی درباره پیوند الیگارش‌ی پارسی با ایدئولوژی آریایی‌گرایی سده نوزدهم و اوایل سده بیستم. در این مجلد با تاریخچه «انجمن جهانی تئوسوفی» و سه رهبر نامدار آن (کلنل الکوت، مادام بلاواتسکی و آنی بزانت) و تکاپوهای نظری و سیاسی آن نیز آشنا خواهیم شد. این در واقع ادامه مبحث «دسیسه‌های سیاسی

و فرقه‌های رازآمیز» مندرج در جلد دوم است که به دلیل پیوند آ» با الیگارش‌ی پارسی و ایدئولوژی آریایی گرای‌ی در جلد چهارم مطرح خواهد شد. مباحث نظری مطروحه در این جلد، سهمی مهم در تکوین اندیشه سیاسی ایرانی در اواخر سده نوزدهم و اوایل سده بیستم داشت و در تحولات فکری مشروطه و پس از آن و سرانجام ظهور سلطنت پهلوی، به شدت مؤثر بود.

در جلد پنجم به طور کامل به ایران پرداخته‌ام. بخش مهمی از آن به تکاپوهای الیگارش‌ی زرسالار معاصر در ایران اختصاص دارد و در این میان تأکید خاص بر نقش الیگارش‌ی یهودی و پارسی و کارگزاران و وابستگان ایرانی آنان است. در کنار مباحث متنوع دیگر، بحثی مفصل درباره بانک شاهنشاهی ایران و انگلیس و جایگاه برجسته آن در تحولات سیاسی ایران ارائه خواهم کرد و بخشی مستقل را به کودتای ۱۲۹۹ و صعود سلطنت پهلوی اختصاص داده‌ام. نگارنده امیدوار است پژوهش خود را در زمینه حادثه سرنوشت‌ساز صعود سلطنت پهلوی، که بی‌شک نقطه عطفی در تاریخ معاصر ایران است، و تحولات جامعه ایرانی در دوران بیست ساله پس از کودتا ادامه دهد و کتابی مستقل در این زمینه عرضه کند. مباحث مرتبط با زندگینامه سر اردشیر ریپورتر و پسرش، سرشاپور ریپورتر، نیز در این جلد مطرح شده است. در پیوست‌های این مجلد علاوه بر کتابشناسی، تصاویر اسناد و اشخاص نیز مندرج خواهد بود.

عبداله شهبازی - تهران، ۲۵ خرداد ماه ۱۳۷۷

دو/۳- کتاب عصر روشنگری اثر ام. دان، جان، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه، تهران، ققنوس، ۱۳۸۲

نویسنده کتاب عصر روشنگری، علاوه بر این کتاب، دو کتاب تاریخ تحلیلی دیگر تألیف کرده است. کتاب انقلاب روسیه، ترجمه سهیل سمی، و کتاب پیدایش هند نوین، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه. در این کتاب، عصر روشنگری، همان‌گونه که مشهور است توصیف شده است؛ یعنی همان نگاه ستایشگرانه.

دو/۴- کتاب فراموشخانه، نوشته اسماعیل رائین

فراموشخانه، کتابی است که اعضای تشکیلات فراماسونری در ایران راه، از آغاز شکل‌گیری آن در ایران، با نام و مشخصات واقعی آن‌ها، معرفی می‌کند. اسماعیل رائین خود یکی از اعضای همین تشکیلات بوده و به همین جهت دسترسی کامل به اسناد و مشخصات اعضای آن داشته است.

دو/۵- کتاب رنسانس، نوشته جیمز آ. کوریک، ترجمه آریتا یاسانی

جیمز آ. کوریک را پیش‌تر با کتاب انقلاب صنعتی، شناختیم. وی به همان رویکرد تکنوکرات، کتاب دیگری درباره دوره رنسانس نوشته که آریتا یاسانی آن را ترجمه کرده است.

دو/۶- کتاب امپریالیسم، اثر هاری مگداف و تام کمپ، ترجمه و اقتباس هوشنگ مقتدر، انتشارات کویر، چاپ چهارم،

دو/۷- کتاب تاریخ عصر جدید از انقلاب انگلستان تا کمون پاریس، نوشته آ. یفیموف و دیگران، ترجمه فریدون شایان، انتشارات شباهنگ، ۱۳۵۹

نظریه‌هایی که در این کتاب به عنوان فلسفه علمی مطرح شده‌اند و پیش‌بینی‌های آن‌ها امروزه ناکارآمدی خود را نشان داده‌اند و پیش‌بینی آینده آن‌ها اشتباه بوده است، ولی کماکان به عنوان نوشتاری که تاریخ یک دوره زمانی را بیان می‌کند، قابل مطالعه است. با خواندن این کتاب خواننده درمی‌یابد که چگونه مرز بین داده‌های واقعی و خیالی را تشخیص دهد. آن‌جا که از گذشته می‌گوید واقعی و آن‌جا که آینده را وصف می‌کند، تخیلی و غیرواقعی است.

دو/۸- کتاب فرهنگ تاریخ اثر پالمر، آلن واورویک. (۱۹۲۶) ترجمه احمد تدین و شهین احمدی. تهران ۱۳۶۹. نشر آگاه

دو/۹- دولت‌شاهی، اسماعیل. مقاله ایران و جنگ کریمه

دکتر اسماعیل دولت‌شاهی (زاده: ۱۳۰۶ خورشیدی در کرمانشاه، درگذشت: ۱۸ بهمن ۱۳۸۲ خورشیدی در تهران) نویسنده، مترجم و روزنامه نگار برجسته و نامدار ایرانی، و استاد و مدرس تاریخ عمومی جهان و تاریخ تمدن در دانشسرای عالی تهران (دانشگاه تربیت معلم امروزی) بود.

به وی به خاطر نقش مهم و محوری که در تألیف کتاب‌های درسی تاریخ ایفا نموده است، لقب آموزگار آموزگاران کشور، طی دو نسل در تاریخ عمومی داده شده است. از به یادماندنی‌ترین آثار او، ترجمه برخی مجلدات اثر عظیم و بی‌بدیل ویل دورانت، با عنوان تاریخ تمدن می‌باشد که ترجمه تمام آن، توسط جمعی از مترجمین کهنه‌کار و زبردست ایرانی صورت گرفته است.

تألیفات:

۱. تاریخ ایران سال اول دانشسراهای راهنمایی تحصیلی علوم انسانی، (با همکاری دکتر محمدجواد مشکور)، تهران، آموزش و پرورش، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷.

۲. تاریخ ایران سال دوم دانشسراهای راهنمایی تحصیلی علوم انسانی، (با همکاری دکتر محمدجواد مشکور)، تهران، آموزش و پرورش، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷.

۳. تاریخ ایران سال دوم دانشسراهای مقدماتی، تهران، آموزش و پرورش، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷.

۴. کلیات تاریخ عمومی از کنگره وین تا جنگ جهانی دوم.

۵. تاریخ قدیم.

۶. تاریخ تمدن

۷. کتاب درسی تاریخ، دوره نظام جدید متوسطه با همکاری دکتر محمد جواد مشکور

ترجمه‌ها:

ترجمه‌های وی عبارتند از:

۱. اسلام، اثر دومینیک سوردل، تهران، سازمان کتاب‌های جیبی، ۱۳۴۱.

۲. انقراض سلسله صفویه، اثر لارنس لکه‌هارت، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۴.

۳. هجوم افغان و زوال دولت صفوی، اثر جونس هنوی، تهران، انتشارات یزدان، ۱۳۶۸.

۴. زندگی نادرشاه، اثر جونس هنوی، تهران، انتشارات ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۶.

۵. محاکمه‌های نهره، اثر رام گوپال، تهران، بوف، ۱۳۵۰.

۶. طوفان، اثر ویلیام شکسپیر، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و عبدالعلی دستغیب، تهران، بدیع، ۱۳۷۴.

۷. تاریخ فرهنگ چین، اثر جرالده فیتس (فیتز جرالده) و چارلز پاتریک، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۵.

۸. مسکو و ریشه‌های فرهنگ روسی، اثر آرتو ویس، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چ اول ۱۳۵۱، چ دوم ۱۳۶۵.

۹. بغداد (چند مقاله در تاریخ و جغرافیای تاریخی)، اثر عبدالعزیز دوری، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و ایرج پروشانی، تهران، بنیاد دائرةالمعارف اسلامی، ۱۳۷۵.

۱۰. تعالیم مولوی، اثر هنری وینفیلد، تهران، آوا، ۱۳۶۳.

۱۱. تاریخ باستان (از دوران پیش از تاریخ تا مرگ یوستی نیانوس)، اثر چارلز الکساندر رابینسن، تهران، سازمان انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.

۱۲. تاریخ تمدن (عصر ناپلئون)، اثر ویل دورانت، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و علی اصغر بهرام‌بیگی، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴.

۱۳. تاریخ تمدن (آغاز عصر خرد)، اثر ویل دورانت.

۱۴. تاریخ قرون وسطی، اثر برانیت.

۱۵. طولانی‌ترین روز (رمان تاریخی)، اثر کرنلیوس.

برخی از مقالات:

مقالات گوناگونی از دکتر دولتشاهی به یادگار مانده که بیش‌تر آن‌ها، در دوره‌های مختلف مجله ادبی سخن چاپ شده‌است. برخی از این مقالات عبارتند از:

۱. گفتاری درباره هنر دوره هخامنشی (تألیف)، سخن، ۱۰۰۴:۱۵-۱۰۱۰.

۲. روابط ایران و هلند در دوره صفویه (تألیف)، سخن، ۴۴۳:۱۴-۴۵۰.

۳. ایران و جنگ کریمه (تألیف)، سخن، ۲۶۸:۱۴-۲۷۵.

۴. سفارت فرّخ خان و عهدنامه پاریس (تألیف)، سخن، ۲۳۹:۱۶-۲۴۹، ۳۴۵-۳۵۴.

۵. سیاست روس و انگلیس در ایران در اواخر سلطنت فتحعلی‌شاه (تألیف)، سخن، ۵۳۹:۱۴۷-۵۴۴.

۶. محمدشاه و هرات (نامه‌های تاریخی) (تألیف)، سخن، ۱۴:۱۵۱-۱۵۳.

۷. مطلبی مجهول در تاریخ سیاسی ایران (تألیف)، سخن، ۱۵:۶۰۹-۶۱۳.

۸. ناصرالدین شاه و انگلیسی‌ها و مسئله هرات (تألیف)، سخن، ۲۷۰:۱۵-۲۷۶.

۹. نامه‌ای منتشر نشده از قائم مقام (تألیف)، راهنمای کتاب، ۲۱۳:۵-۲۱۵.

۱۰. نامه‌های تاریخی (تیرگی روابط ایران و انگلیس در زمان ناصرالدین شاه) (تألیف)، سخن، ۴۹:۱۴-۵۷.

۱۱. ایران در زمان صفویه (تألیف)، کتابنمای ایران، تهران، ۱۳۶۶، ص ۳۸۱-۳۸۴.

۱۲. روابط ایران و آلمان (تألیف)، ایران زمین، ۱ (۱۳۶۰)، ش ۲، ص ۸۸-۹۴.

۱۳. اختلاف ایران و انگلیس بر سر هرات (تألیف)، تحقیق و بررسی توس، تهران، ۱۳۶۹، ص ۱۳۵-۱۹۰.

۱۴. روابط ایران و آلمان در زمان ناصرالدین شاه (تألیف)، ایران زمین، ۱ (۱۳۶۰)، ش ۱، ص ۷۱-۸۴.

۱۵. عزل و محاکمه وزیر شاه سلطان حسین (تألیف)، سخن، ۱۷:۱۵۵-۱۶۶.

۱۶. مجموعه اسناد و مدارک فرّخ خان امین‌الدوله (تألیف)، [به کوشش کریم اصفهانیان و قدرت الله روشنی] سخن، ۱۷:۱۱۶۱-۱۱۶۴.

۱۷. ورود ترکان به سرزمین‌های اسلامی (تألیف)، سخن ۲۳ (۱۳۵۳/۲): ۶۰۰-۶۰۸، ۷۳۰-۷۲۰.
۱۸. روابط ایران و آلمان در زمان ناصرالدین شاه (ترجمه)، سخن، ۲۶ (۱۳۵۶): ۱۲-۱۵۷، ۲۴-۱۶۸.
۱۹. واقعه رژی (ترجمه)، اثر نیکی کودی، سخن، ۲۳ (۱۳۵۲/۳): ۱۰۸۱-۱۲۲۳، ۱۰۹۲-۱۲۳۳.
۲۰. گفتگویی درباره هنر ایران (مصاحبه با گیرشمن) (ترجمه)، اثر رومن گیرشمن، سخن، ۱۱۷۰: ۱۲-۱۱۸۱.
۲۱. تکامل تاریخ نگاری در ایران (ترجمه)، اثر برتولد اشپولر، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و کریم کریم پور، سخن، ۲۳ (۱۳۵۲/۳): ۲۱۱-۲۲۰.
۲۲. آثار جوینی و رشیدالدین به عنوان منابع تاریخ مغول (ترجمه)، اثر جی بویل، سخن ۲۳ (۱۳۵۲/۳): ۵۱۲-۵۰۷.
۲۳. بررسی منابع تاریخی مربوط به دوره سلجوقی (ترجمه)، اثر کلود کاهن، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و غلامرضا همایون، سخن، ۲۳ (۱۳۵۲/۳): ۲۷۶-۳۹۶، ۲۸۸-۳۸۳.
۲۴. ملاقات سفیر پتر کبیر با شاه سلطان حسین (ترجمه)، اثر ولینسکی، سخن ۲۶ (۱۳۵۶): ۴۱۱-۴۲۱.

دو/۱- فرهنگ‌نامه هزار و یک اختراع میراث مسلمانان در جهان ما

نویسنده: پروفسور سلیم‌الحسنی؛ مترجم: دکتر افضل السادات حسینی؛ ناشر: دانشگاه تهران؛ تاریخ انتشار: ۱۳۹۲

کتاب‌های عصر اکتشافات، عصر استعمارگری، رنسانس، انقلاب باشکوه، عصر روشنگری، انقلاب صنعتی و انقلاب فرانسه عناوینی از مجموعه کتب تاریخ جهان انتشارات ققنوس است که ترجمه آثار نویسندگان غربی است. این مجموعه کتاب دوره‌ها و وقایع مهم تاریخی را آن‌چنان که مشهور است توضیح می‌دهد و دید کلی خوبی درباره موضوع کتاب البته از منظر نویسندگان غربی ارائه می‌دهد.

سه - ادبیات داستانی که یا در بازه زمانی وقوع انقلاب صنعتی نگاشته شده و یا داستان در بستر زمان و مکان این انقلاب روایت می‌شود.

سه/۱- کتاب ملکه ویکتوریا، الیزابت لانفورد، ترجمه و اقتباس ذبیح اله منصوری، تهران، نشر زرین، ۱۳۶۵

کتاب «ملکه ویکتوریا»، درباره زندگی دوشیزه‌ای به نام ویکتوریا است که دست‌های پنهان قدرت او را به فرمانروایی انگلستان می‌رساند و او به عنوان ملکه کشور انگلستان و کشورهای متحد آن انتخاب می‌شود. او

بیش از ۶۳ سال ملکه بود و در تمام تاریخ بریتانیا طولانی‌ترین دوره سلطنت را داشت، دوره حکومت او با گسترش عظیم امپراتوری بریتانیا همراه بود.

دوره ویکتوریایی در اوج انقلاب صنعتی بود، دوره‌ای از تغییرات عظیم اجتماعی، اقتصادی و فناوری در پادشاهی متحد، ویکتوریا در ضمن آخرین فرمانروا از سلسله خاندان هانوفر بود.

سه/۲- رمان بینوایان، ویکتور هوگو، ترجمه

بینوایان (به فرانسوی: *Les Misérables*) رمانی نوشته ویکتور هوگو، نویسنده سرشناس فرانسوی است. این کتاب اولین بار در سال ۱۸۶۲ منتشر شده و یکی از بزرگ‌ترین رمان‌های قرن ۱۹ است. با شروع انقلاب ژوئن در ۱۸۱۵ و به اوج رسیدن آن در ۱۸۳۲ در پاریس، این رمان از زندگی چند شخصیت و تمرکز بر مبارزات محکوم سابقه‌داری به نام ژان والژان و به رستگاری رسیدن او شکل گرفته است. این رمان با بررسی ماهیت قانون و بخشش، تاریخ فرانسه، معماری و طراحی شهری پاریس، سیاست‌ها، فلسفه‌ی اخلاق، ضداخلاقیات، قضاوت‌ها، مذهب، نوع و ماهیت عشق را شرح می‌دهد.

این کتاب برای اولین بار در سال ۱۳۰۹ از سوی حسینعلی مستعان به فارسی ترجمه و منتشر شد که ترجمه‌های موجود نیز بیش‌تر همین کتاب است، اما این ترجمه مشکلات زیادی داشت. عنایت‌الله شکیباپور دومین فردی است که «بینوایان» را ترجمه کرده، اما ترجمه او نیز بازاری است و نهایتاً محمد مجلسی هم برای سوم «بینوایان» را به شکلی آزاد ترجمه کرده است.

سه/۳- رمان الیور توئیست، چارلز دیکنز، ترجمه یوسف قریب، تهران، گوتنبرگ، ۱۳۸۶

الیور توئیست، از مشهورترین آثار چارلز دیکنز، نویسنده‌ی انگلیسی دوره ویکتوریاست. تحلیل این رمان در پلی بکی به همین نام ارائه شده است.